

BÜYÜK SELÇUKLULAR'DA EVLİLİK MERASİMLERİ

Marriage Ceremonies in the Great Seljuk Empire

*Bülent KAÇIN**

Öz

Büyük Selçuklular komşu devletlerle iyi ilişkiler kurmak amacıyla siyasî evlilikler yapmışlar ve devletin itibarını ve gücünü göstermesi açısından evlilik hazırlıklarına büyük önem vermişlerdir. Selçuklular'da evlilik merasimi, Türk-İslâm geleneğinde olduğu gibi "kız isteme, nişan, nikâh, mehir, çeyiz ve düğün" gibi unsurlardan oluşmaktaydı.

Evlilik merasimi genellikle devlet adamları vasıtasıyla kız istenmesiyle başlar, bu isteğe olumlu cevap verilmesi halinde tarafların birbirine evlenmeyi vaat etmeleri anlamına gelen *nişan*, kız tarafına verilen *mehirle* hayatlarını birleştirmek yolunda attıkları adım *nikâh* akdi, kız ailesi tarafından özenle hazırlanan *çeyizin* erkek evine taşınması ve tarafların birlikteliklerini umuma duyurdukları *düğün* ile tamamlanırdı.

Anahtar kelimeler: Selçuklular, kız isteme, nişan, mehir, nikâh, çeyiz, düğün, evlilik merasimi.

Abstract

Great Seljuk Empire members made political marriages in order to establish good relations with the neighbor countries and put great emphasis to the marriage preparations in terms of showing the prestige and power of the State. Marriage Ceremonies in the Great Seljuk Empire like in the Turkish-Islamic traditions include asking for the girl's hand in marriage, engagement ceremony, marriage contract, bride wealth, trousseau and wedding ceremony.

Marriage ceremony generally began with the statesmen' asking for the girl's hand in marriage. After the positive response to

* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

this request, the ceremonies followed the steps such as the engagement ceremony which means a personal commitment to marry each other; bride wealth which is the payment given to the family of the bride by the bridegroom or his family; marriage contract which means a step to marry someone; carrying the trousseau which is elaborated by bride's family to the prospective husband's house and finally lasted with the wedding ceremony through which the couples announced their marriages to the community.

Keywords: Great Seljuk Empire, asking for the girl's hand in marriage, engagement ceremony, marriage contract, bride wealth, trousseau and wedding ceremony.

1. Giriş

Selçuklu hanedan üyeleri devletin çıkarları doğrultusunda komşusu olan Abbâsî, Karahanlı, Gazneli ve Hârizmşah devletleri gibi kendilerine statü bakımından denk hanedan üyeleriyle akrabalık bağı kurdukları gibi Büveyhîler, Ukaylîler, Kâkûyîler, Bâvendîler, Ahvaz ve Basra Emirliği, Mezyedîler, Kıpçaklar, Nîmruz Melikliği gibi mahallî hanedan mensupları ve devlet adamları ile de evlilikler gerçekleştirmişlerdir.

Selçuklu hanedan üyeleri aynı dine mensup oldukları hanedan üyelerinden kız alıp kız vermişlerdir. Ancak Sultan Alparslan ile Süleyman Şah'ın evliliklerinde olduğu gibi hıristiyan Gürcüler'den kız almışlar fakat kız vermemişlerdir.

Selçuklular'da sultanların ölümünün ardından dul kalan eşlerinin evlendirilmesi sıklıkla rastlanan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Tuğrul Bey, kardeşi Çağrı Bey öldükten sonra onun dul eşiyle, Alparslan amcası Tuğrul Bey öldükten sonra onun dul eşi Akke Hatun ile, Emîr Mengü Bars Muhammed Tapar öldükten sonra onun dul eşi Sercihan Hatun ile evlenmiştir.

Selçuklular devletin menfaatleri doğrultusunda siyasî evlilikler yaptıkları gibi câriyelerle de herhangi bir gayesi olmayan evlilikler yapmışlardır. "İkbal"ın söz konusu olmadığı câriye evliliklerinde izdivacın bir gereği olan "mutluluk", Sultan Melikşah ile Seferiye Hatun, Muhammed Tapar ile Sercihan Hatun'un evliliklerinde olduğu gibi hep ön planda olmuştur.

Büyük Selçuklular'da Evlilik Merasimleri

Bu makalede Büyük Selçuklular'ın hanedan üyelerinin evlilik süreçlerindeki “kız isteme, nişan, mehir, nikâh, çeyiz ve düğün” törenleri incelenmeye çalışılacaktır.

2. Selçuklular'da Evlilik Süreci ve Merasimleri

2.1. Kız İsteme

Bütün evliliklerde olduğu gibi ilk yapılması gereken icraatın, “kız isteme” şartlarının oluşturulması aşaması olduğu mâlûmdur. Selçuklular da aynı yolu izlemişlerdir. Evlendirilecek erkeğin bir yakını veya devlet adamlarından biri veya bir heyet, gelin adayı olarak belirlenen kızın babasından, annesinden veya karşı tarafın devlet adamlarından birinden, söz konusu evliliğin gerçekleşmesinin şartı olarak “kız isteme” sürecini başlatır. Meselâ 453'te (1061) Tuğrul Bey, Rey Kadısı Ebû Sa'd'ı Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh'a göndermek suretiyle kızı Seyyide Hatun ile evlenme talebini bildirir¹, fakat onun bu isteğine karşı halife olumlu bir tavır sergilemez.² Bunun üzerine Tuğrul Bey Seyyide Hatun ile evlilik isteği konusunda ısrarcı olur ve sonrasında Selçuklu hanedan üyelerinin “kız isteme” girişimleri içerisinde en çok çaba sarfedilen bir süreç yaşanır.³

İlerleyen zaman içerisinde bunun benzeri hadiseler de vuku bulmuştur. Yine Halife Kâim-Biemrillâh 464'te (1072) Alparslan'ın kızını, torunu Uddetüddin ile evlendirmek için Amîdûddeve'yi hil'atler ve armağanlarla birlikte Nişâbur'a gönderir.⁴ Halife Muktedî-Biemrillâh, Melikşah'ın kızı Mâh-Melek'i kendisine istemesi için, 474 (1082) yılında veziri Fahrûddeve'yi 20 milyon değerinde, sultan ve devlet adamları için hazırlanan hil'atler ve armağanlarla birlikte

¹ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 69; Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 18; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 36; Sibt İbnü'l-Cevzî, “... Sultan Tuğrul Bey Dönemi”, s. 63; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, s. 315; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi I Horasan-Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları*, s. 25.

² İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 69; Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 18; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 36.

³ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 69-78; Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 18-20; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 36-38; Sibt İbnü'l-Cevzî, “... Sultan Tuğrul Bey Dönemi”, s. 63-75.

⁴ Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 43; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 76; Sibt İbnü'l-Cevzî, “... Sultan Alparslan Dönemi”, s. 43; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, 225.

Bülent Kaçın

İsfahan'a yollar. Fahrüddeve, Nizâmülmülk'ün yönlendirmesi ile gelini bizzat annesi Terken Hatun'dan ister.⁵

"Kız isteme" sürecinde evliliğin gerçekleşebilmesi için, kız tarafının erkek tarafından muhakkak ki birtakım isteklerde bulunma hakkı da vardı. Meselâ Halife Kâim-Biemrillâh kızı Seyyide Hatun ile Tuğrul Bey'in evliliğine razı olabilmesi için, Vâsıt ile Altuncan Hatun'un bütün mülk ve gelirlerinin kendisine bırakılmasını, mehir olarak 300.000 altın verilmesini ve Sultan Tuğrul Bey'in Bağdat'ta oturmasını şart koşturmuşur.⁶

Başka bir örnek de Terken Hatun'un, kızı Mâh-Melek'in evliliğine razı olabilmesi için Halife Muktedî-Biemrillâh'tan 50.000 dinar *süt hakkı*, 100.000 dinar mehir, halifenin kendi kızından başka bir karısı ve câriyesinin olmaması ve her geceyi kızının yanında geçirmesi gibi şartlar ileri sürmüştür.⁷ Terken Hatun bunlara ilâve olarak halifenin halası, annesi, büyük annesi ve öteki yakınları ile halifeliğin ileri gelenlerini Selçuklu başşehrine göndermek suretiyle evlilik öncesi görüşmelerin Gazne, Semerkant, Horasan hatunları ile Selçuklu Devleti'nin ileri gelenlerinin huzurunda olmasını talep etmiştir.⁸

Selçuklu hanedan üyelerinin evliliklerinde "kız isteme" girişimini genellikle erkek tarafı gerçekleştirmiştir. İstisnaâ olarak

⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 132-133; Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 72; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fî't-Târîh Tercümesi*, X, 115; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Melikşah Dönemi", s. 46-47. Sibt İbnü'l-Cevzî, Fahrüddeve'nin evlenme işinde etkili olması sebebiyle onun, halifenin Sultan Melikşah'ın kızıyla evlenmesi meselesini halletmek için İsfahan'a gönderildiğini belirtir ("... Sultan Melikşah Dönemi", s. 44). Kitapçı, Sultan Melikşah'ın kızı Mâh-Melek ile Muktedî-Biemrillâh'ın evliliğini istediğini ve sultanın girişimleri sonrasında halifenin veziri Fahrüddeve'yi elçi olarak İsfahan'a yolladığını belirtir (*Abbasi Hilâfetinde Selçuklu Hâatunları ve Türk Sultanları*, s. 116-121).

⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 69-70; Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 18; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fî't-Târîh Tercümesi*, X, 36; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 64; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, 196.

⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 133; Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 72; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fî't-Târîh Tercümesi*, X, 115; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Melikşah Dönemi", s. 47. Mâh-Melek'in istenmesi örneğinde olduğu gibi bir kızın birden fazla talibi olabilemekteydi. Bu durumda evlenecek kişinin seçilmesinde devletin menfaatleri göz önünde bulundurulurdu.

⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 134; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Melikşah Dönemi", s. 47

Büyük Selçuklular'da Evlilik Merasimleri

kız tarafından erkek tarafına talep gittiği zamanlar da olmuştur. Bu istisnaî hallere, Alparslan'ın kızı ile Halife Kâim-Biemrillâh'ın torunu olan Uddetüddin'in,⁹ Alparslan ile Tamgaç Han'ın kızının¹⁰ Alparslan'ın kız kardeşi Safiye Hatun ile Şerefüddeve Müslim b. Kureys'in¹¹; Terken Hatun ve Azerbaycan Meliki İsmâil b. Yâkûtî'nin evlilik teşebbüslerinde¹² ve Sultan Alparslan ölürken kardeşi Kavurt'un eşi Seferiye Hatun ile evlenmesini istemesini örnek olarak verebiliriz.¹³

Selçuklular komşu devletler ile yaptıkları anlaşmalar sırasında aralarındaki ilişkiyi daha da ileri götürmek maksadıyla anlaşma yaptıkları taraftan kız isteme veya onlara kız verme uygulamasına sıkça başvurmuşlardır. Meselâ 439'da (1047) Selçuklular ile Büveyhîler arasında yapılan antlaşmanın şartlarından biri de karşılıklı akrabalık ilişkilerinin kurulmasıyla ilgili idi.¹⁴ Bunun sonucunda Tuğrul Bey ve Ebû Kâlfîcâr'ın kızı ile Çağrı Bey'in kızı ile

⁹ Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 43; Sıbt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Alparslan Dönemi", s. 32; İbnü'l-Esîr ise evlilik teklifinin halifeden geldiğini belirtmiştir (*İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 76).

¹⁰ Sıbt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Alparslan Dönemi", s. 49. Ahmed b. Mahmûd ise evlilik isteğinin Alparslan tarafından yapıldığını belirtir (*Selçuk-nâme*, I, 109-110).

¹¹ Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, a.g.e., s. 36; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 69; Sıbt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Melikşah Dönemi", s. 64. Sıbt İbnü'l-Cevzî, Müslim'in yiğit ve heybetli olduğunu halifeler, hükümdarlar, emîrler, vezirler ve devlet adamlarını kendisine ihtiyaç duyduklarını belirtir. Sıbt İbnü'l-Cevzî, ayrıca Safiye Hatun'un Alparslan'ın kızı olduğunu söyler. Ancak yine Sıbt İbnü'l-Cevzî, Safiye Hatun'un Melikşah'ın halası olduğunu belirtir ("... Sultan Alparslan Dönemi", s. 32).

¹² İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 191-192; Mîrhând, Terken Hatun'un İsmâil'e yaptığı evlilik teklifinin aldatıcı bir vaad olduğunu belirtmiştir (*Ravzatü's-Safâ fi Sîretü'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, s. 155). Kaynaklarda Terken Hatun'un Tutuş'a da kendisiyle evlenip ülkeyi beraber yönetmeyi telif ettiği belirtilmiştir (İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 68; Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayinâmesi*, s. 183).

¹³ İbnü'l-Cevzî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 114; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 80; Sıbt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Alparslan Dönemi", s. 50; Sıbt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Melikşah Dönemi", s. 5; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, s. 325. Sultan Alparslan ölmeden önce Kavurd'a Fars, Şiraz ve buna bağlı yerleri, bir miktar paranın verilmesini, ayrıca eşi Seferiye Hatun'un da onunla evlenmesini vasiyet etti. Ancak Alparslan'ın ölümünden sonra Kavurd, Melikşah ile taht mücadelesine girişti. Kavurd 3 Şâban 465'te (14 Nisan 1073) Melikşah ile yaptığı savaşta ölünce Alparslan'ın bu vasiyeti gerçekleşmedi. Bu tip uygulamaların daha çok devlet menfaatlerinin gerekli kıldığı zamanlarda yapıldığı anlaşılmaktadır.

¹⁴ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, IX, 408; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, 150.

Bülent Kaçın

Ebû Kâlfîcâr'ın oğlu Ebû Mansûr'un evlilikleri yapıldı. Çağrı Bey ile Kıpçak emîri arasında varılan anlaşma neticesinde Alparslan ile Ümmü Kıpçak'ın¹⁵ evliliği gerçekleşti. Şemsülmülk Nasr ile Sultan Alparslan arasında yapılan anlaşmanın şartlarından biri de Alparslan ile Tamgaç Han'ın kızının evliliği idi.¹⁶ Tuğrul Bey'in amcasının oğlu Kutalmış, sultan ile yaptığı barış görüşmelerinde Çağrı Bey'in kızı ile evlenmeyi talep etmesi de böyle bir uygulamanın neticesinde gerçekleşmiştir.¹⁷

Komşu hanedan üyeleri ve devlet adamları tarafından Selçuklu hanedan üyelerinden kız almak, itibar elde etmek için sıkça başvurulan bir uygulama idi. Meselâ Sultan Alparslan'ın kız kardeşi ile evlenen Erbasan, sultanın sevdiği emîrlere arasında yer aldı.¹⁸ Nizâmülmülk'ün memlûklerinden Erkuş, Çağrı Bey'in oğlu Yâkûtî'nin kızı ile evlendikten sonra büyük bir makam elde etti.¹⁹ Emîr Mengü Bars b. Böri Bars da Muhammed Tapar'ın kızı Sercihan Hatun ile evlendikten sonra devlet yönetiminde söz sahibi olmuştur.²⁰

Selçuklular ise Abbâsî ve Karahanlı hanedan üyelerinden kız almaya ayrı bir önem vermişlerdir. Abbâsîler Hz. Muhammed'in soyundan geldikleri için onlarla akrabalık ilişkisi kurmak, Selçuklular tarafından ayrı bir şeref olarak değerlendirilmiştir. Hatta söz konusu evliliğin gerçekleşebilmesi için Tuğrul Bey ile Seyyide Hatun'un evliliğinde olduğu gibi, gerektiğinde güç dahi kullanılmıştır.²¹ Karahanlı hanedanının da soyu Efrâsiyâb'a kadar dayandığı için onlardan kız almak Selçuklular'ın meşruiyetini ve itibarını arttırmış²² ve taht mücadelelerinde evlilik ilişkisi kuran hanedan üyelerinin üstünlük kurmalarını sağlamıştır.

¹⁵ Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, s. 19; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 47.

¹⁶ Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Alparslan Dönemi", s. 49; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 109-110.

¹⁷ Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 84.

¹⁸ Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Alparslan Dönemi", s. 11; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 81.

¹⁹ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 226.

²⁰ Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 121; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 442.

²¹ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 36-38.

²² Hunkan, "Türk Hakanlığı'nda (Karahanlılar) Kadın", s. 382,383.

Büyük Selçuklular'da Evlilik Merasimleri

2.2. Nişan

Evliliğe ilk adım olan “kız isteme” görüşmelerinin olumlu sonuçlanmasından sonra sıra “nişan” safhasına gelirdi. Nişan tarafların birbirlerine verdikleri evlenme vaadi olup, nikâh gibi hukukî ve kesin bir yaptırıma sahip değildir. Taraflar gerekli gördükleri takdirde evliliğe doğru atılan ilk adımla ilgili verdikleri sözden dönebilme hakkına sahiptirler.²³

Selçuklular nişanla ilgili verdikleri “evlilik” sözünde hep sadık kalmışlardır. Ancak Hatice Arslan ile halifenin oğlu Zahîretüddin²⁴ ve Terken Hatun ile İsmâil arasında yapılan nişan²⁵, damat adaylarının vefatı, Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in kızı ile Alparslan'ın oğlu Melikşah²⁶ ve Mekke Emîri Ebû Hâşim ile Melikşah'ın kız kardeşinin evliliklerinin²⁷ kararlaştırılmasına rağmen şartların oluşmaması sebebiyle bu evlilikler gerçekleşmemiştir.

Selçuklu hanedan üyelerinin “nişanlar”ı gerçekleştiği halde, “nişanlılar” evlilik öncesinde görüşme imkânı bulamamışlardır. Ancak onlar evlenecekleri kişi hakkındaki bilgileri aracı olanlardan öğrenebilmekteydiler. Bununla beraber Selçuklular'ın kendi aralarında, bölge emirlikleri ile ve sultanların dul hatunlarının yaptıkları evliliklerde taraflar birbirini görme imkânına sahip idiler.

Evlilik görüşmelerine aracılık yapan elçilere, nişan töreni sonrasında hediye verilmesi âdetten idi. Halife Muktedî-Biemrillâh'ın Melikşah ve Terken Hatun'un kızı Mâh-Melek'i istemek üzere görevlendirdiği veziri Fahrüddeve'ye, Sultan Melikşah hil'atler,

²³ Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, s. 15; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 48-49; Acar, “Nişan”, s. 153.

²⁴ Azimî, *Azimî Tarihi*, s. 13; İbnü'l-Kalânîsî, “İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylû Tarih-i Dimaşk”, s. 2; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 21; Sıbt İbnü'l-Cevzî, “... Sultan Tuğrul Bey Dönemi”, s. 4. Azimî ve İbnü'l-Kalânîsî, Arslan Hatun ile Zahîretüddin'in nikâh akdinin yapıldığını, Bondârî ise Zahîretüddin'in 447'de on yedi yaşında öldüğünü belirtir (*Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 9).

²⁵ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 191-192.

²⁶ Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, s. 85. Mîrhând, ise Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in kızı ile Alparslan'ın oğlu Melik Arslan'ın evlendirildiğini belirtmiştir (*Ravzatü's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, s. 97).

²⁷ Sıbt İbnü'l-Cevzî, “... Sultan Melikşah Dönemi”, s. 17; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 132. İbnü'l-Cevzî ise evliliğin tamamlandığını belirtir (*el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 119).

Bülent Kaçın

bayraklar, davullar, altın işlemeli atlar, 2000 altın vermiş ve Bağdat'ta da aynı miktarı kendisine ve oğlu Amîdüddeve'ye de verileceğini söylemiştir.²⁸ Bizzat Melikşah tarafından uğurlanan vezir, Bağdat'ta da coşkulu şekilde karşılanarak hürmet görmüştür.²⁹

Halife Kâim-Biemrillâh'ın kızı Seyyide Hatun ile Tuğrul Bey'in evliliği ile ilgili görüşmeleri yürütmek için görevlendirdiği Ebû Muhammed et-Temîmî'ye sultan, "Senin bu evlilik konusunda bildiğim hizmetlerin için sana müteşekkirim; bu hususun bilinmesi için bunu kendi elinle yazmanı istiyorum. Böylece bu husustaki hizmetlerin gerçek olarak anlaşılır ve bunun karşılığı, yalnız sana ait olur. Ben bu buyruğumu açıkça belirtiyorum" diyerek onun bu süreçte daha aktif rol almasını istemiş ve bu evliliğin gerçekleşmesi sonrasında ise hizmetinin mükâfatını fazlasıyla alacağını belirtmiştir.³⁰

Bazan da görüşmelere aracılık yapan elçiler açısından olumsuz sonuçlar da doğabilmekteydi. Meselâ Sultan Tuğrul'un veziri Amîdülmülk'ün hadım edilmesi kaynaklarda evlilik görüşmeleri ile ilişkilendirilir.³¹

2.3. Nikâh

Kız istemeyi takip eden "nişan"dan sonra sıra "nikâh akdi" aşamasına geliyordu. Nikâh tarafların birbirine verdikleri "evlilik sözü"nü (nişan), bir araya gelerek özgür iradelerini beyan etmeleriyle "nişan"ın resmîyet kazanmasıdır. İslâm'a göre nikâhın geçerli olması için şahitler huzurunda yapılması ve tarafların evlenmeyi kabul ettiklerini belirtmeleri gerekir. Bu beyan, evlenecek

²⁸ Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Melikşah Dönemi", s. 47.

²⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 134. Fahrüddeve'nin Bağdat'ta davullar çalınıp, borular öttürülerek karşılanması halife tarafından hoş karşılanmamıştır.

³⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 71; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 66.

³¹ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 90; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 52. İbnü'l-Cevzî, Amîdüddeve'nin Tuğrul Bey'in evlenme işini yürütmek için görevlendirildiği kadınla kendisinin evlenmesi üzerine Tuğrul Bey tarafından hadım edildiğini, Ahmed b. Mahmûd ise Amîdüddeve'nin Alparlan tarafından Hârizmşah'ın kızı ile evlenme işlerini yürütmek için görevlendirildiğini ve düşmanları tarafından o kızı evlendiği yönünde haberler çıkınca sultan tarafından öldürüleceği korkusuna kapılan Amîdüddeve'nin kendisini hadım ettiğini belirtir.

Büyük Selçuklular'da Evlilik Merasimleri

kız ve erkeğin kendilerine vekil tayin ettikleri şahıslar tarafından da belirtilebilir.³²

Kaynaklarda Selçuklu hanedan üyelerinin nikâh akitleri hakkında ilk ayrıntılı bilgiye Çağrı Bey'in kızı Hatice Arslan ile Halife Kâim-Biemrillâh'ın nikâhında rastlamaktayız. Hatice Arslan ile Halife Kâim-Biemrillâh'ın oğlu Zahîretüddin'in evliliği kararlaştırılmış³³ ancak Zahîretüddin'in âni ölümü üzerine Hatice Arslan ile halife evlenmek istemiş, buna Tuğrul Bey'in olumlu cevap vermesiyle Hatice Arslan ile Halife Kâim-Biemrillâh'ın nikâhının Bağdat'ta yapılması kararlaştırılmıştır. Nikâha katılmak için gelen Tuğrul Bey'in veziri ve kız tarafının vekili Amîdülmülk, Ebû Ali b. Ebû Kâlicâr, Hezâresb b. Bengir, İyâz el-Kürdî ve İbn Şevk gibi bölgenin önemli emîrleri ve Selçuklu ordusunda görevli kumandanlarının halife tarafından kabul edilmesinden sonra nikâh akdine geçildi.³⁴ Nakîbünnükabâ Ebû Ali b. Temmâm, Alevîler'in nakibi Adnân b. Şerîf er-Radî, Kâdıkudât Mâverdî gibi din âlimleri de törene iştirak ettiler. Beytünnûbe'de bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra salona davet edilen halifenin olumlu cevap vermesi üzerine Reîsürrüesâ İbnü'l-Müslime, Muharrem 448'de (Mart-Nisan 1056) tarafların nikâhlarını kıydı.³⁵ Selçuklu hanedan üyelerinin nikâh akitleri kendilerine vekâlet verilen devlet adamları vasıtasıyla gerçekleştirilmekteydi. Alparslan'ın Seferiye Hatun'dan dünyaya gelen kızı ile Halife Kâim-Biemrillâh'ın torunu Uddetüddin'in nikâh merasimi Nişâbur'da bizzat Alparslan'ın huzurunda yapılmasına rağmen erkek tarafını Amîdüddeve, kız tarafını ise Nizâmülmülk temsil etmişlerdir. Törende hukukçular ve kadılar, tâbi emîrlere ve komşu devlet elçileri de hazır bulundular. Nikâh akdi en uğurlu saatte ve en güzel âdetler uygulanarak Şevval 464'te (Haziran 1072) gerçekleştirildi.³⁶

³² Atar, "Nikâh", s. 112,114.

³³ Azîmî, *Azîmî Tarihi*, s. 13; İbnü'l-Kalânîsî, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylü Tarih-i Dimaşk", s. 2; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 21; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 4;

³⁴ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, IX, 468.

³⁵ Hüseyîni, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, s. 12-13; Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 8; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, IX, 468; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 4; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, 168; Abû'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, s. 308; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 37.

³⁶ Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 43; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 76; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Alparslan Dönemi", s. 45; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, 225. Selçuklular'da önemli işlerin

Selçuklu hanedan üyelerinin nikâh merasimleri genellikle kız veya erkek tarafının başşehirlerindeki saraylarda yapılmakta iken bunun istisnaları da olmuştur. Tuğrul Bey ve Seyyide Hatun'un nikâhı taraflar arasında yaşanan uzun ve sancılı bir görüşme süreci sonrasında Tebriz dışında, ikinci vaktinden sonra yapıldı. Tahtta oturmakta olan ve üzerinde çok değerli bir kumaştan yapılmış bir cübbe, tolga ve altlık bulunan sultanın etrafında derecelerine göre melik ve emîrler bulunuyordu. İbnü'l-Mahlebân'ın halifenin kendisine verdiği vekâletnâmeyi okuması ve Tuğrul Bey'in istenilen şartları kabul etmesiyle 13 Şâban 454'te (22 Ağustos 1063) nikâh merasimi tamamlandı.³⁷

Selçuklu hanedan üyelerinin nikâh törenlerinin genellikle "kız isteme" görüşmelerinin olumlu sonuçlanmasından kısa bir süre sonra gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Halife Muktedî-Biemrillâh, veziri Fahrüddevlî'nin Mâh-Melek ile evliliği hakkında olumlu cevap almasının ardından muhtemelen 476'da (1083-1084) Cemâlüddevlî Afîf'i nikâh akdini gerçekleştirmek üzere İsfahan göndermiştir.³⁸

Nikâh töreni öncesinde veya sonrasında davetlilere ve halka yemek verilmekteydi. Meselâ Tuğrul Bey Seyyide Hatun ile nikâh münasebeti ile ok atan adam büyüklüğünde şeker heykelleriyle dolu tatlılar bulunan sofralar kurdurdu. Halifenin evlilikle ilgili kararını getiren elçi İbnü'l-Mahlebân, Amîdülmülk tarafından sofranın baş köşesine alındı ve şölen sonrasında sofranın halk tarafından yağmalanmasına izin verildi.³⁹ Sultan Alparslan Bagrat'ın yeğeni ile evlendiğinde nikâh ziyafetini Hemedan şehrinde verdi.⁴⁰ Muhammed

yapılmasında uğurlu gün ve saatlerin tespit edilmesine dikkat edilmiştir. Sultan Tuğrul Bey bu işlerin tespiti için bir müneccimi her zaman yanında bulundurmıştır (Sıbt İbnü'l-Cevzî, "Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 31).

³⁷ Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, s. 15; Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 20-21; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 38; Sıbt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 77.

³⁸ Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 43; Kaynaklarda Halife Muktedî-Biemrillâh, ile Sultan Melikşah ve Terken Hatun'un kızı Mâh-Melek'in evlilik safhaları hakkında ayrıntılı bilgi bulunmasına rağmen nikâh akdi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Bondârî'nin, halifenin Cemâlüddevlî Afîf'i sultanın kızı ile olan akdini tamamlamak için İsfahan'a gönderdiği bilgisini dikkate aldığımızda Cemâlüddevlî'nin nikâh işlerini halletmek üzere halifenin vekâleti ile sultanın yanına gittiğini söyleyebiliriz.

³⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 78; Sıbt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 78.

⁴⁰ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, s. 318.

Büyük Selçuklular'da Evlilik Merasimleri

Tapar kız kardeşi Seyyide Hatun ile Halife Müstazhir-Billâh'ın nikâhının kıyılmasından sonra İsfahan'da⁴¹, Muktefi-Liemrillâh ile Mesud'un kız kardeşi Fâtıma Hatun ile nikâhının kıyılmasından sonra ise Bağdat'ta ziyafet sofraları kuruldu.⁴²

Selçuklular'da nikâhın kıyılmasından sonra Türk geleneklerine uygun olarak davetlilerin üzerine altın ve mücevher saçılıp nikâhın gerçekleşmesinde emeği geçenlere, devlet adamlarına da hediyeler verilirdi. Tuğrul Bey ile Seyyide Hatun'un nikâhı sonrasında sultan ve Selçuklu devlet adamları etrafa altın, gümüş ve mücevher saçmış ve Tuğrul Bey, İbnü'l-Mahlebân'a 1000 altın, bir o kadar da gümüş para ve her yıl masraflarını karşılaması için 10.000 altınlık bir tevki⁴³, Alparslan ise Amîdüddeve'ye değeri 1000 altın olan elbiseler ve 700 altın vermiştir.⁴⁴ Muktefi-Liemrillâh ise Mesud'un kız kardeşi Fâtıma Hatun ile nikâhınında da davetlilerin üzerine para, mücevher ve altın saçıldı, devlet adamlarına hil'atler verildi.⁴⁵

2.4. Mehir

Nikâh kıyılırken erkeğin kadına vermesi gereken nikâh bedeline mehir denir. Bu bedel belirlenen miktarda para, mal veya kıymetli eşya olabilmektedir. Mehirin en önemli özelliği, kadına verilmesi ve tasarrufunun ona ait olmasıdır. Mehir ödeme şekli bakımından "muaccel mehir" (peşin), "müeccel mehir" (vadeli) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mehirin miktarı kişinin ekonomik gücüne ve evlenilecek kişiye göre değişmektedir.⁴⁶

Selçuklular ile akrabalık bağı kuran Abbâsî halifeleri, Karahanlı ve Gazne sultanları büyük miktarda mehir bedeli ödemişlerdir. Halife Kâim-Biemrillâh, 13 Nisan 1056 (24 Muharrem 448) tarihinde Çağrı Bey'in kızı Hatice Arslan ile olan nikâhı

⁴¹ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 376-377; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, 327.

⁴² İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, XI, 51.

⁴³ Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 78-79.

⁴⁴ Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Alparslan Dönemi", s. 46.

⁴⁵ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, XI, 51.

⁴⁶ Ferruh, *İslâm Aile Hukuku*, s. 90-91; Emre, *İslâm'da Kadın ve Aile*, s. 72-73; Aydın, "Mehir", s. 389-390. Türk töresinde mehir kavramının bir benzeri olan "kalın" uygulaması Türkler'in İslâmiyet'i kabulü sonrasında yerini mehire bırakmış, ancak "kalın" da başlık ve ağırlık adları altında varlığını sürdürmüştür.

Bülent Kaçın

100.000 altın mehir ile kabul etmişti.⁴⁷ Halife Muktedî-Biemrillâh'ın Mâh-Melek ile evlenmesi için mehir miktarı olarak 100.000 dinar belirlenmişti.⁴⁸ Halife Müstazhir-Billâh, Şâban 502'de (Mart-Nisan 1109) İsfahan'da kıyılan nikâhta Seyyide Hatun'a mehir olarak 100.000 dinar verdi.⁴⁹ Halife Muktefî-Liemrillâh Mesud'un kız kardeşi Fâtıma Hatun ile 531'de (1136-1137) Bağdat'ta yapılan nikâhında mehir olarak 100.000 dinar vermesi kararlaştırıldı.⁵⁰ Melikşah'ın kızı Gevher (Mehd-i Irak) Hatun ile evlenen Gazne Sultanı İbrâhim'in oğlu Melik Mesud İsfahan'a çok miktarda mal gönderdi.⁵¹

Hanedanın kız üyelerinin aldıkları mehir miktarı ise, evlendikleri kişilere ve karşı tarafın bu evliliği gerçekleştirme isteğine göre değişmektedir. Hatice Arslan Halife Kâim-Biemrillâh halife ile evliliğinde 100.000 dinar, Kâkûyî Emîri Ali b. Ferâmurz ile evliliğinde ise 10.000 dinar mehir almıştır.⁵² Mekke emîrinin Melikşah'ın kız kardeşi ile evlenmesi için 10.000 dinar mehir bedelinin gönderileceği vaat edilmiştir.⁵³ Terken Hatun'un kızı Mâh-Melek ile evlenmek isteyen Karahanlı ve Gazneli hanedan üyeleri ona mehir olarak 400.000 dinar vermeyi taahhüt etmişlerdir.⁵⁴

Halife Kâim-Biemrillâh Sultan Tuğrul Bey'in, kızı Seyyide Hatun'un evlenmesini istemediği için mehir olarak 300.000 altın ile birlikte Vâsit ve çevresinin de kendisine bırakılmasını talep etmiştir.⁵⁵ Halife, nikâh töreninde ise Hz. Peygamber'in sünnetine

⁴⁷ Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, s. 12-13; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 27; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 37.

⁴⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 133; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 115; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Melikşah Dönemi", s. 47. İbnü'l-Esîr "muaccel mehir" (peşin) miktarının 50.000 dinar olduğunu belirtmiştir. Ancak peşin ödenmek istenen 50.000 dinarın İbnü'l-Cevzî ve Sibt İbnü'l-Cevzî'nin belirttiği gibi Terken Hatun'un süt hakkı olduğunu söyleyebiliriz.

⁴⁹ Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, s. 57; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 376-377; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, II, 42.

⁵⁰ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, XI, 51.

⁵¹ Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 35.

⁵² Sibt İbnü'l-Cevzî, "Sultan Melikşah Dönemi", s. 18.

⁵³ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 119; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Melikşah Dönemi", s. 17.

⁵⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 133; Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 72; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 115; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Melikşah Dönemi", s. 47.

⁵⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 69-70; Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 18; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X,

Büyük Selçuklular'da Evlilik Merasimleri

uyarak mehir miktarı olarak sadece 400 dirhem ve 1 dinar istedi.⁵⁶ Ancak bu sembolik bir bedeldir. Çünkü Tuğrul Bey nikâh töreni sonrasında Bağdat'a otuz Türk askeri, atlara bindirilmiş otuz câriye ve iki hâdim, altın ve değerli mücevherlerle süslenmiş bir at, 10.000 altın, Seyyide Hatun için 10.000 altın ile birlikte Altuncan Hatun'a ait iktâların kendisine verildiğine dair ferman, üzerinde her birinin ağırlığı 1 miskal olan 30 habbeden oluşan bir gerdanlık, halifenin eşi için 30.000 altın ve halifenin torunu Uddetüddin için ise 5000 altından oluşan armağanları sahiplerine teslim etmesi için Hatice Arslan'a gönderdi.⁵⁷ Sultan Tuğrul, Safer 455 (Şubat 1063) tarihinde Amîdülmülk ile halifenin Bağdat'ta yaptıkları görüşmede kararlaştırdıkları mehir miktarının karşılığı olarak halifeye 100.000 altın, 150.000 dirhem, 4000 giysi ve on soylu yörük atı gönderdi.⁵⁸

Kaynaklarda Selçuklu hanedan üyelerinin evliliklerinde mehir ödediklerine dair bilgi sadece Sultan Tuğrul'in evliliğinde bulunmaktadır. Ancak diğer hanedan üyeleri de evliliklerinde Selçuklu Devleti'nin itibarına uygun miktarda bir mehir ödemişlerdir. Mehir miktarının ise evlendikleri kişilere ve bu evliliği gerçekleştirme isteklerine göre değişkenlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

36; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 64. Tuğrul Bey halifenin taleplerini kabul ettikten sonra Amîdülmülk'ü 100.000 altın, 100 giysi, 2250 parça mücevher, 120 inci, 640 parça kırmızı yakut ve pembe bedehşan süsü, 558 parça firûze, yirmi sekiz parça sim şeritli zümrüt, on iki parça saf cam, on dört parça süs (ziynet) eşyası, yer ve yatak yaygıları, yorgan ve çarşaf örtüleri, ibrişim halı, otuz beş câriye, yirmi hizmetçi, seksen at ve katır, 100 kişilik askerî birlik ve pek çok çadırdan oluşan mehirle birlikte Bağdat'a yolladı. Ancak halifenin Tuğrul Bey'in, kızı Seyyide Hatun ile evlenme isteğini olumlu karşılamadığını belirtmesinin ardından Amîdülmülk mehir için getirilen paralarla ve mücevherlerle birlikte Hemedan'a gitmek için Bağdat'tan ayrıldı (İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 71-74; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 69).

⁵⁶ Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 79. İbnü'l-Cevzî nikâh sırasında halifenin mehir olarak 400.000 altın istediğini belirtmiştir (*el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 79).

⁵⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 79; Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 21; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 38; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 80; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, s. 315.

⁵⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 81; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 82.

2.5. Çeyiz

Kızın evlenirken baba evinden getirdiği mal ve eşyaların tamamına çeyiz denir. Evlilik için gerekli hazırlıkların yapılması, evin geçiminin sağlanmasının kocaya ait olması sebebiyle, çeyizin tasarruf hakkı kadına ait olup, kadının izni olmadan kocanın çeyiz üzerinde tasarruf hakkı yoktur.⁵⁹

Selçuklu hanedan üyelerinin evliliklerinde çeyizin hazırlanmasına büyük önem verilirdi. Tuğrul Bey, Halife Kâim-Biemrillâh ile evlenen Hatice Arslan için hazırlanan gösterişli çeyizi Rey sarayına davet ettiği Selçuklu devlet adamlarına, din bilginlerine ve tüccarlara gösterdikten sonra 6 Şâban 448 (19Ekim 1056) tarihinde Hatice Arslan ile birlikte muhteşem bir alayla Bağdat'a gönderdi. Çeyiz, üzerinde genç kızların bulunduğu yük taşıyan develer, katırlar, mallar, mücevherler, yakutlar, altın ve gümüş kaplar, üzerlerinde halis kumaştan yapılmış kaftanlar ve mücevher kemerler, altlarında nakışlarla benek yapılmış atlar ve Rum katırları olan sekiz kız cârîye ile üzerlerinde mücevher işlenmiş kaftanlar bulunan katırlara binmiş altı genç kızdan oluşmaktaydı.⁶⁰

Halife Kâim-Biemrillâh, kızı Seyyide Hatun'un Tuğrul Bey ile evlenmesini istememesine rağmen sultan ile görüşmelerde bulunması için elçi olarak gönderdiği Ebû Muhammed et-Temîmî ile birlikte kızının çeyizi için acele hazırlanan ipekli kumaştan yapılmış cübbe, altın dokumalı ferace, altın işlemeli tolga, ön cephesi işlenmiş ve içinde sembol resimler bulunan bir ev, sincaba benzeyen bir ev, bukalemuna benzeyen samur derisinden yapılmış birkaç ev ile mücevherden ve yakuttan yapılmış birçok eşya göndermişti.⁶¹

Sultan Alparslan'ın Hâkân-ı Âzam'ın kızını⁶² Terken Hatun'u oğlu Melikşah'a istemek üzere Semerkant gönderdiği elçi hazırlanan çeyiz ile birlikte Nîşâbur'a gitti. Mahfenin önünde bin Türk meliki ve

⁵⁹ Emre, *İslâm'da Kadın ve Aile*, s. 77; ed-Dîb, "Çeyiz", s. 297-298.

⁶⁰ Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 4; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, 169; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, s. 308.

⁶¹ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 70; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 66.

⁶² Terken Hatun'un babasının kim olduğu hakkında ihtilâf vardır. Ancak kaynaklardaki bilgileri dikkate aldığımızda Terken Hatun'un babasının Tamgaç Han olduğu söyleyebiliriz (ayrıntılı bilgi için bk. Hunkan, *Türk Hakanlığı (Karahanlılar) Kuruluş-Gelişme-Çöküş*, s. 322-323; Kaçın, *Selçuklu Hatunları*, s. 115).

Büyük Selçuklular'da Evlilik Merasimleri

padişahların hizmetine lâıyk bin Türk memlükü tarafından taşınan büyük bir haşmet ve “hadsiz ve hesapsız” eşyayı barındıran çeyiz geçtiğı her sokağı ve caddeye misk, tütsü, amber ve kâfur kokuları saçarak saltanat sarayına taşındı.⁶³

Sultan Melikşah kızı Mâh-Melek'in çeyizi Bağdat'a götürmeleri için Musul'dan İsfahan'a bir görevli yolladı. Muharrem 480 (Nisan 1087) tarihinde çeyiz saltanat sarayından hilâfet sarayına Sa'ddüdevle Gevherâyın, Emîr Porsuk, diğere emîrler ve askerlerin eşliğinde giderken 130 deve ve 74 katırla taşındı. Develerin üzerleri Rum ipeğı, katırların ise çeşitli mülkî ipeklerle örtüldü. Boyunlarına altından ve gümüşten çanlar ve gerdanlıklar takıldı. Yüklerin çoğı altın ve gümüş ziynet eşyası, elbise ve mücevherden oluşmaktaydı. Ayrıca takımları çeşitli mücevherlerle süslenmiş altın eğerli otuz üç cins at ve üzerinde pek çok altın bulunan büyük bir beşik vardı.⁶⁴ Halife Müstazhir-Billâh ile evlenen Melikşah'ın kızı ve aynı zamanda Muhammed Tapar'ın kız kardeşi Seyyide Hatun 504'te (1111) kendisine refakat eden Ebû Saîd el-Herevî ile İsfahan'dan Bağdat'a gitti ve Ramazan ayının 10. gecesinde beraberinde getirdiğı 162 deve ve 27 katıra yüklü çeyizle birlikte devlet adamlarının refakatinde saltanat sarayından hilâfet sarayına götürüldü.⁶⁵

511'de (1118) Emîr Mengü Bars b. Böri Bars ile Muhammed Tapar'ın eşi ve Melik Mesud'un annesi olan Sercihan Hatun, sultanın hazinesinden eşine çeyiz olarak pek çok mal getirmişti.⁶⁶ Kavurd, kardeşi Alparslan'ın evlenmesini vasiyet ettiğı eşi Seferiye Hatun'un ile evlenmesini durumunda yüklü miktarda mal ve paradan oluşan çeyize sahip olacaktı.⁶⁷

Selçuklular'da çeyiz olarak eşyalar, elbiseler, çeşitli kumaşlar, câriyeler, hayvanlar ve kıymetli madenlerin yanı sıra toprak iktâ edildiğı de görülmektedir. Sultan Alparslan kardeşi Kavurd'un kızlarının çeyizini hazırlaması isteğini kabul ederek

⁶³ Mîrhând, *Ravzatü's-Safâ fi Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, s. 104-105.

⁶⁴ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 145; Sıbt İbnü'l-Cevzî, “... Sultan Melikşah Dönemi”, s. 74; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, 267; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 157-158.

⁶⁵ Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, s. 57; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, 330.

⁶⁶ Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 160.

⁶⁷ Sıbt İbnü'l-Cevzî, “... Sultan Melikşah Dönemi”, s. 6.

Bülent Kaçın

onlara 100.000 dinar, çeşitli elbiseler ve topraklar iktâ etti.⁶⁸ Ayrıca Alparslan'ın, Safiye Hatun ile evlenmesinden sonra Müslim b. Kureyş'e Irak'ta Medâyin'in de dahil olduğu bazı yerleri⁶⁹ ve Melikşah'ın, Züleyha Hatun ile evlenen Muhammed b. Müslim'e Rahbe, Rakka, Harran ve Nümeyroğulları kabilesinin topraklarını iktâ etmesini⁷⁰ de çeyiz olarak değerlendirebiliriz.

Sultan Sencer Mahmud ile nikâh akdi gerçekleşen kızı Mâh-Melek'i 513'te (1119) Horasan'dan devlet adamlarının refakatinde mükemmel çeyizler, altın ve değerli taşlarla süslü mahfe ve filler eşliğinde Irak'a gönderdi.⁷¹ Sultan Sencer, Mâh-Melek'in ölümü üzerine Mahmud ile evlendirdiği diğer kızı Gevher Nesibe'yi de yüklü miktarda bir çeyizle Irak'a yolladı. Sultan Sencer'in Gevher Nesibe'nin ölümünden sonra kızlarının çeyizleri ve mücevherlerini istemesi ihtimali kendisine büyük bir ekonomik yük getireceği için Mahmud üzerinde büyük bir baskı yarattı.⁷²

Sultan Alparslan ile evlenen Tamgaç Han'ın kızı ve aynı zamanda Şemsülmülk Nasr'ın kız kardeşinin çeyizi Malazgirt Savaşı'ndan sonrasında Selçuklu sarayına gönderildi. Selçuklu-Karahanlı ilişkilerinde yaşanan sıkıntılar sebebiyle acele hazırlanan yüklü miktardaki çeyiz iki hanedan arasındaki ilişkilerin düzeltilmesine değil, bozulmasına sebep oldu. Sultan Alparslan'ın hatunun getirdiği eşyalar içinde daha önce Selçuklular ile Batı Karahanlılar arasında yapılan savaşta Melikşah'tan yağmalanan altın leğeni görmesi üzerine, "Bu leğeni burada görmenin mânası, ancak beni ayıplamak ve oğlumun yenilgisini bana haber vermek ve hatırlatmaktır" diyerek bunu kendisine karşı yapılmış bir hakaret olarak algıladı ve bunun üzerine çok kırılğan olan ilişkiler zedelendi

⁶⁸ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 62; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 72.

⁶⁹ Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Alparslan Dönemi", s. 32.

⁷⁰ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 143; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Melikşah Dönemi", s. 68.

⁷¹ Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alâmeti)*, I, s. 198. Sultan Mahmud'un sarayı 515'te (1121-1122) yandığında Mâh-Melek'in çeyizine ait olan çok sayıda mücevher, ziynet eşyası, halı, elbise zarar gördü. Altınları kurtarmak için adam görevlendirilmesine rağmen hatuna ait kırmızı mücevher hariç bütün mücevherat mahvoldu (İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 470).

⁷² Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 144.

Büyük Selçuklular'da Evlilik Merasimleri

ve Alparslan 200.000 kişiden oluşan bir ordu ile Karahanlılar'a karşı harekete geçti.⁷³

2.6. Düğün

Nikâhta tarafların irade beyanlarının umuma duyurulması, davete icabet edenlerin ağırlanması ve eğlencelerle kutlanması için yapılan merasime düğün denir. Düğün Türk ve İslâm hukukunda evliliğin bir rüknü olarak kabul edilmiş ve akrabalık bağı kuran taraflar için sevinç ve mutluluk vesilesi olarak görülmüştür.⁷⁴ Selçuklular'da da bu merasim genelde her toplumda olduğu gibi tarafların nikâhtan sonra bir araya gelmesiyle başlayıp, yapılan eğlence ve verilen ziyafetlerle son bulmaktaydı.

Kaynaklarda Selçuklular'ın düğünleri hakkındaki ayrıntılı bilgilere onların Abbâsî hanedan üyeleriyle yaptıkları evlilikler sebebiyle ulaşabilmekteyiz. Hatice Arslan Şâban 448 (1056) tarihinde halife ile nikâhının kıyılmasından sonra Bağdat'a sultan sarayına götürüldü. Reîsürrüesâ İbnü'l-Müslime'nin Tuğrul Bey'e halifenin, "Allah, size emanet edilen (şey)leri ehil olanlara tevdi etmenizi emreder⁷⁵" mesajını iletmesinin ardından, Hatice Arslan gelini almak için gelen halifenin annesine Altuncan Hatun tarafından hilâfet sarayına gönderilmek üzere teslim edildi. Hatice Arslan halifenin yanına geldiğinde birkaç defa yeri öptü, halife ise eşini yanına oturtup ona altınla işlenmiş bir ferace ve mücevherlerle süslenmiş bir taç hediye etti. Halife ertesi gün hatuna altın işlemeli 100 ipek elbise, yakut ve firûzeler ile süslenmiş bir altın tas ve değerli taşlardan yapılmış bir gerdanlık, Tuğrul Bey'in Büveyhî hanedanına mensup eşine ise 10 yük elbise ve çeşitli eşyalar ve Dicle Irmağının gelirlerinden 12.000 altın tahsis etti.⁷⁶

Selçuklular'ın gerçekleşmesi için büyük çaba harcadıkları Tuğrul Bey ile Seyyide Hatun'un düğününe katılmak için Selçuklu Devleti'nin vasalları olan Ebû Ali b. Ebû Kâlîcâr, Sürhâb b. Bedr, Hezâresb, Ebû Mansûr Ferâmurz gibi emîrler de sultanla birlikte Bağdat'a gittiler. Bunun üzerine Amîdülmülk, hilâfet sarayına

⁷³ Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Alparslan Dönemi", s. 49; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 109-110.

⁷⁴ Yaran, "Düğün", s. 15.

⁷⁵ Nisa Suresi 58. Ayet.

⁷⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 27-28; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 4-5.

Bülent Kaçın

giderek Seyyide Hatun'u sultanın sarayına götürmek üzere harekete geçti. Tuğrul Bey hatunu karşıladı, Selçuklu devlet adamları ve sultanın yakınları ise ayağa kalkıp oyun oynadılar, diz üstü oturup kalktılar ve Türkçe şarkılar söylediler.⁷⁷

Seyyide Hatun sultan sarayına gittiğinde altınla kaplanmış bir tahta oturtuldu. Sultan gelin odasına varıp yeri öptü ve ona hizmet etti. Hatun ise yüzündeki duvağı açmadığı gibi sultan için ayağa bile kalkmadı. Tuğrul Bey eşinin yanından ayrıldıktan sonra ona değerli mücevherler ve boncuklar ile süslenmiş bir ferace; Hatice Arslan ise iki gerdanlık, altından yapılmış hüsrevanî bir kâse ve büyük bir parça kırmızı yakut gönderdi. Sultan her gün eşinin yanına gidip ona hürmette bulunup hediyeler vermekteydi.⁷⁸

Tuğrul Bey uzun uğraşlardan sonra halifenin kızıyla evliliğinin gerçekleşmesi dolayısıyla çok mutlu oldu ve bunda emeği geçen veziri Amîdülmülk'e hil'at giydirip ona yeni lakaplar verdi, altınla süslenmiş bir at ve süslü bir kılıç hediye etti. Düğününe katılan Ebû Ali b. Ebû Kâlîcâr, Hezâresb, Ebû Mansûr Ferâmurz b. Kâkeveyh gibi bölge emîrlerine de hil'atler verdi ve günlerce süren ziyafet sofraları kurdurdu.⁷⁹

Selçuklu ile Abbâsî hanedan üyeleri arasında kurulan bir diğer akrabalık ilişkisi Mâh-Melek ve Muktedî-Biemrillâh'ın evlenmesiyle gerçekleştirildi. Sultan Melikşah ve Terken Hatun taraflar arasında nikâhın kıyılmasından sonra, düğünün yapılması için Musul'dan Bağdat'a gittiler ve Mâh-Melek'in de İsfahan'dan götürülmesi için bir adam görevlendirdiler.⁸⁰ Halife Muktedî-Biemrillâh düğüne katılmak için gelen Sultan Melikşah, emîrlere, devlet adamlarını ve Selçuklu ordusunda görevli kumandanları hilâfet sarayında kabul etti. Halife burada düzenlenen törende sultana hil'at, taç, bilezikler, yakalık ve iki kılıç hediye etti ve daha

⁷⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 81; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 82.

⁷⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 81; Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 23-24; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 40; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 82.

⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 41; Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 83.

⁸⁰ Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Melikşah Dönemi", s. 71; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 153.

Büyük Selçuklular'da Evlilik Merasimleri

sonra Melikşah'ı “Doğu'nun ve Batı'nın hükümdarı” ilân ederek dünyevî yetkilerini ona bıraktığını bildirdi.⁸¹

Halifenin annesi ve halası sultan sarayına giderek Terken Hatun'u ziyaret etti, daha sonra Terken Hatun da hilâfet sarayına gitti, onlara iâde-i ziyarette bulundu. Sultan Melikşah ise halifeye 20.000 dinar, 150 at ve 150 ipekli elbise hediye gönderdi.⁸²

Mâh-Melek Bağdat'a varınca bir süre sultan sarayına kaldıktan sonra, halifenin annesi ve halası, Selçuklu devlet adamları ve eşleri fener ve meşaleler eşliğinde daha önce Bağdat'ta benzeri görülmemiş bir törenle üzeri örtülü çok sayıda altın ve gümüşle süslemiş bir mahfe içerisinde göz kamaştırıcı bineklere binmiş olan 200 Türk cârîyesinin eşliğinde hilâfet sarayına götürüldü ve burada halife ile gerdeğe girdi (Safer 480/Mayıs 1087). Halife ertesi gün sultanın adamları için büyük bir şölen düzenledi ve bu işte emeği geçen devlet adamlarına hil'atler verip hediyeler dağıttı. Sultan Melikşah kızını hilâfet sarayına gönderdikten sonra ava çıkıp üç gününü avda geçirdi.⁸³

Seyyide Hatun Halife Müstazhir-Billâh ile nikâhı kıyıldıktan iki yıl sonra, Ramazan 504 (Mart-Nisan 1111) tarihinde düğün için Bağdat'a gitti. O, ilk önce kardeşi Muhammed Tapar'ın sarayında kaldı ve Ramazan ayının 10. gecesinde, beraberinde 162 deve ve 27 katıra yüklü çeyizle birlikte halifenin yanına götürüldü. Seyyide Hatun'un Bağdat'a varışı sebebiyle şehir süslendi ve büyük eğlenceler tertip edildi.⁸⁴

Fâtıma Hatun da Muktefî ile nikâhın kıyılmasından üç yıl sonra Cemâziyelâhir 534 (Ocak-Şubat 1140) tarihinde Bağdat'a giderek halife ile gerdeğe girdi. Hatun saraya muhteşem bir törenle

⁸¹ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular*, s. 143-144; Sıbt İbnü'l-Cevzî, “... Sultan Melikşah Dönemi”, s. 73-74; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 156-157.

⁸² Sıbt İbnü'l-Cevzî, “... Sultan Melikşah Dönemi”, s. 71; Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 155. Sıbt İbnü'l-Cevzî, Melikşah'ın halifeye bir at hediye ettiğini belirtir.

⁸³ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 145-146; Sıbt İbnü'l-Cevzî, “... Sultan Melikşah Dönemi”, s. 74. Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, I, 157-158. Şölenle 40.000 kudret helvası yapılmıştır.

⁸⁴ Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, s. 57; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 387; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, 330.

Bülent Kaçın

götürüldü, onun gelişi sebebiyle günlerce süren kutlamalar yapıldı ve şehrin kapıları birkaç gün kapatıldı.⁸⁵

Selçuklular'ın erkek hanedan üyelerinin düğünlerinde olduğu gibi, kız hanedan üyelerinin düğünlerinde de konumlarına uygun olarak büyük harcamalar yaptıkları anlaşılmaktadır. Melikşah'ın kızı Gevher Hatun ile Gazne Sultanı İbrâhim'in oğlu Mesud'un evliliklerinde Nizâmülmülk, düğün masrafları ve gelini damadın ülkesine göndermek için hazineden 100.000 dinar tahsisat ayırdı.⁸⁶ Düğünde erkek tarafından kadınlara hediye verildiği gibi kadınlar tarafından da erkeklere hediye götürüldüğü görülmektedir. Tuğrul Bey'in Seyyide Hatun ile kıyılan nikâh sırasında üzerinde bulunan cübbe, tolga ve altlık, Seyyide Hatun tarafından hediye edilmiştir.⁸⁷

3. Sonuç

Selçuklular'da evlilik merasimi, ilk olarak genellikle devlet adamları vasıtasıyla gerçekleştirilen kız istenmesi ile başlar, fakat bu süreç bazan Tuğrul Bey ve Seyyide Hatun evliliğinde olduğu gibi çeşitli isteklere ve uzun diplomatik görüşmelere sahne olabilmektedir. Evlenme isteğine olumlu cevap verilmesi halinde, kendilerine vekâlet verilen devlet adamları vasıtasıyla kız tarafına verilecek mehir belirlendikten sonra hukukçular, kadılar, tâbi emîrler, devlet adamları ve komşu devlet elçileri bazan da sultanların huzurunda nikâh akdi gerçekleştirilirdi. Mehir miktarı ise, evlenen kişilere ve karşı tarafın bu evliliği gerçekleştirme isteğine göre değişmektedir.

Nikâh akdinden sonra kız ailesi tarafından özenle hazırlanan çeyiz erkek evine taşınırdı. Selçuklular'da çeyizde; altın ve gümüş gibi değerli taşlarla süslenmiş ziynet eşyaları, değerli kumaşlardan yapılmış kaftanlar ve elbiseler, altın ve gümüş kaplar, üzeri mücevherlerle süslenmiş beşik gibi kıymetli eşyalardan oluşmaktaydı. Evlilik tarafların birlikteliklerini umuma duyurdukları nikâhın ardından yapılan düğün ile tamamlanırdı. Selçuklular erkek hanedan üyelerinin düğünlerinde olduğu gibi, kız hanedan üyelerinin düğünlerinde de konumlarına uygun olarak yüklü miktarda harcamalar yapmışlardır.

⁸⁵ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, XI, 76;

⁸⁶ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X, 151.

⁸⁷ Sibt İbnü'l-Cevzî, "... Sultan Tuğrul Bey Dönemi", s. 66.

Büyük Selçuklular'da Evlilik Merasimleri

Sonuç olarak Büyük Selçuklu Devleti'nde evlilik merasiminin Türk gelenekleri ve İslâmî geleneklere uygun olarak davetlilerin ve halkın üzerine para, mücevher ve altın saçılan, evlilik sürecinde emeği geçen devlet adamlarına hil'atlar verilip hediyeler dağıtılan, günlerce süren kutlamalar ve ziyafet sofraları kurulan ve devletin ihtişamını göstermesi açısından yüklü harcamaların yapıldığı görsel bir şölen olarak gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz.

Kaynaklar

- İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman, *el-Muntazam fi Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular* (430-485/1038-1092), seçme tercüme ve değerlendirme: Ali Sevim, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Ahmed b. Mahmûd, *Selçuk-nâme*, haz. Erdoğan Merçil, I-II, İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 1977.
- Azimî, *Azimî Tarihi*, nşr. ve çev. Ali Sevim, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Bondârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, çev. Kıvameddin Burslan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Abu'l-Farac (Bar Hebraeus), Gregory, *Abu'l-Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Hüseynî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, çev. Necati Lugal, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, çev. Mehmet Keskin, XII, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995
- İbnü'l-Adîm, *Bugyetü't-taleb fi Tarihi Haleb* çev. Ali Sevim, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb'de Selçuklular (H. 447-521=1055-1227)*, seçme, tercüme ve değerlendirme: Ali Sevim, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, nşr. C. J. Tornberg 1864 – Beyrut 1979, IX.
- İbnü'l-Esîr, *İslam Tarihi el-Kâmil fi't Târîh Tercümesi*, çev. Abdülkerim Özaydın, IX-XI, İstanbul: Bahar Yayınları, 1991.
- İbnü'l-Kalânîsî, *Tarihü Dımaşk*, nşr. Dârü Hassân, Dımaşk 1983.
- İbnü'l-Kalânîsî, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylû Tarih-i Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (436-500/1044/45-1106/07)", çev. Ali Sevim, *Belgeler*, XXIX/33 (Ankara 2008), s. 1-42.
- Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ fi Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ (Tabaka-i Selçukiyye)*, tercüme ve notlar: Erkan Göksu, Ankara 2015.

Bülent Kaçın

- Müneccimbaşı Ahmed b. Lutfullah, *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi I Horasan-Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları*, yay. Ali Öngül, İzmir: Kabalcı Yayınevi, 2000.
- Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sudûr*, çev. Ahmet Ateş, I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Reşîdüddin Fazlullah, *Cami't-Tevarih Selçuklu Devleti*, çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş, İstanbul: Selenge Yayınları, 2011.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, "Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarih'il-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler I. Sultan Tuğrul Bey Dönemi ", *Belgeler*, çev. Ali Sevim, XVIII / 22 (Ankara 1998), s. 1-90.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, "Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarih'il-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler II. Sultan Alparslan Dönemi", *Belgeler*, çev. Ali Sevim, XIX / 23 (Ankara 1999), 1-51.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, "Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarih'il-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler I. Sultan Melikşah Dönemi", *Belgeler*, çev. Ali Sevim, XX / 24 (Ankara 2000), 1-75.
- Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- Acar, H. İbrahim, "Nişân", *DİA*, XXXIII, 152-154.
- Atar, Fahrettin, "Nikâh", *DİA*, XXXIII, 112-117.
- Aydın, M. Âkif, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985.
- Aydın, M. Âkif, "Mehir", *DİA*, XXIX, 389-391.
- Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988.
- Dîb, Abdülazîm, "Çeyiz", *DİA*, VIII, 296-297.
- Emre, Mehmed, *İslâmda Kadın ve Âile*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1974.
- Ferruh, Ömer, *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1994.
- Genç, Reşat, *Kaşgarlı Mahmut'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1997.
- Güner, Ahmet, "Ebû Kâlicâr", *DİA*, X, 171-172.
- Hunkan, Ömer Soner, *Türk Hakanlığı (Karahanlılar) Kuruluş-Gelişme-Çöküş (766-1212)*, İstanbul; IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.
- Hunkan, Ömer Soner, "Türk Hakanlığı'nda (Karahanlılar) Kadın", *Ortaçağda Kadın*, ed. Altan Çetin, Ankara: Lotus Yayınevi, 2011. s. 375-394.
- Hunkan, Ömer Soner, "Tamgaç Han", *DİA*, XXXIX, 556-557.
- Kaçın, Bülent, *Selçuklu Hatunları*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2017.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul: Ötüken Neşriyet, 2014.
- Kitapçı, Zekeriya, *Abbasi Hilâfetinde Selçuklu Hâtunları ve Türk Sultanları*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1994.

Büyük Selçuklular'da Evlilik Merasimleri

- Köymen, M. Altay, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
- Köymen, M. Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi III: Alparslan ve Zamanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001.
- Köymen, M. Altay, "Devlet Kurtaran Örnek bir Türk Kadını", *Milli Kültür*, I/1 (Ankara 1977), s. 44-45.
- Makdisi, George, "The Marriage of Tughril Beg", *International Journal of Middle East Studies*, I (1970), s. 253-275.
- Merçil, Erdoğan, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Merçil, Erdoğan, *Kirmân Selçukluları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Merçil, Erdoğan, "İslam'dan Sonra Türklerde Kadın", *Tercüman Gazetesi Kadın Ansiklopedisi*, İstanbul 1984, 468-499.
- Mevdûdî, *Selçuklular Tarihi*, çev. Ali Genceli, I, Ankara: Hilal Yayınları, 1971.
- Ögel, Bahaeddin, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2001.
- Özaydın, Abdülkerim, *Sultan Muhammed Tapar Devri Türk Tarihi (498-511/1105-1118)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.
- Özaydın, Abdülkerim, *Sultan Berkyaruk Devri Selçuklu Tarihi (485- 498/1092 - 1104)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Yaran, Rahmi, "Düğün", *DİA*, X, 15-16.
- Yetkin, Şerare, "Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'a Hediye Edilen Gümüş Tepsi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 4 (İstanbul 1971), s. 101-109.

